ПРОЕКТ СІМЕЙНИЙ АЛЬБОМ

Микола Сергієнко

Про дідуся, якого я не знав

НАРОДНІЙ КОМІСАРІЯТ
ОСВІТИ

СВІДОЦТВО

Пред'явник цього громадянин Молоков-Журський Павло Петрович

на підставі постанови Укрнауки НКО проходив аспіранський стаж протягом р. в Українському Науково-Дослідчому Інституті Геології у Київі
(назва установи)

Під час проходження аспіранського стажу гр. П. П. Молоков-Журський виконав належну теоретичну, практичну й педагогічну наукову підготовку в своїй спеціяльності та ~~оборонив~~ виконав роботу на тему: „Підморенові копальні грунти біля с. Трощина".

На підставі чого Укрнаука визнає гр. Молокова-Журського П. П. науковим співробітником з 25/V 1932р (прот. Сектору Укр. Науки НКО N10 від 25/VI-32р).

10 Липня 1932 р.

Харків

Нарком Освіти

Зав. Укрнаукою

Секретар

ПРОЕКТ СІМЕЙНИЙ АЛЬБОМ

Микола Сергієнко

Про дідуся, якого я не знав

Бердянськль
201414

ББК 63.3 (4 Укр-Берд)-8кр
С 97

Щирі слова подяки за небайдужість, підтримку та співробітництво працівникам Державного архіву в Автономній Республіці Крим;
Лідії Василівні Гришко, старшому науковому співробітнику краєзнавчого музею м. Кременчука;
а також ***Сергію Семендяєву***, художнику;
Олександру Старикову, журналісту;
Володимиру Карпенку, історику.

Александр Стариков
При слове «Дед» мне слышится «ГУЛАГ»
(вместо предисловия к «Семейному альбому»)

«Хоть бы раз суета нас свела,
Пусть больными, плешивыми,
Ах, какая бы встреча была
Если б все были живы...»
(из песни)

У меня есть мысль и я ее думаю. Отправной точкой для написания этих заметок стало чувство вины. По-моему, это виноватое состояние души способно объединить не только близких тебе людей, но и народы, страны.

Например – Германия. До сих пор внуки и правнуки солдат Вермахта чувствуют себя как-то неловко, некомфортно. Хотя казалось бы, при чем здесь они? Отсюда, из чувства вины, немалые деньги – помощь нашим остарбайтерам, программа восстановления численности евреев, цыган на территории Дойчланда и т. д. Уверен: любого человека, хоть раз накрытого волной разорвавшегося горя, гложет чувство вины перед ушедшими родителями, друзьями, женщинами, дорогими тебе людьми за несказанное, за что-то не сделанное, или наоборот – за содеянное. Или просто – за невыслушанное или неуслышанное. Ох и цепляет это чувство! И чем старше, тем чаще. И уже не смешит любимая шутка – надпись на могиле старого солдата «Виноват, Ваше благородие».

И так хочется хоть как-то эту вину загладить, стряхнуть, смыть. Недавно разговорились с друзьями и я поведал им эту простую, на первый взгляд, мысль – о чувстве вины. Никто не возражал. Наоборот: вспомнили Чехова, его запись о том, что порядочному человеку всегда за что-то стыдно. Добавлю, и за кого-то. В первую очередь – за себя, за нас сегодняшних. Объясню почему.

Почти никто из нашего круга ничего не знает о прадедах. Редко кто имя-отчество деда и биографию. С бабушками не так грустно: они не только смогли выжить в те бурные 30-е - 40-е, но и донести до внуков частичку любви и веры в то, что «все буде, як Книжка пише». Так говорила моя бабушка, Каролина Карловна…

Говорим о дедушках. Мы, седые мальчики, рожденные в 50-х, почти все внуки репрессированных дедов. Мы их не знали. Такая вот «марксо-ленинская-сталинская» потомственность-преемственность.

И чем больше живешь, тем горше от этого наследства…

Мой дед, Федор Васильевич, погиб в самом начале войны. Кроме факта «похоронки» родным больше ничего не известно.Ума не хватило спросить у отца хотя бы год его рождения.

Второй дед, Марьян Николаевич, в результате успешно проведенной операции «Фильтрация» на бывшей оккупированной территории Хмельницкой области в 1946 году, арестован и осужден как враг народа на 25 лет лагерей. Сидел (неправильное слово) в Томской области. Умер в 1947 году от воспаления легких. Подробностей никаких. Только фотография (почему-то в майке) из «Дела» и выписка с приговором. Знакомый ФСБшник успокоил: тогда полстраны сидело. Обвинение стандартное, шаблонное. Дескать, подробности тебе ни к чему. Скажу только: деда твоего на зоне уважали. В «Деле» отметка: похоронен в белье…

Вот почему – при слове «дед» мне слышится «ГУЛАГ».

Недавно позавидовал своему товарищу В., он о дедушках своих и прадеде узнал почти всё. В итоге, «жесть», как говорят акселераты.

Его прадед имел в хозяйстве 100 га земли, коров, лошадей, пасеку, нанимал помощников. В период коллективизации, как чуждый элемент, подлежал высылке на «Севера». Но его пожалели и позволили с семьей переехать в Краснодарский край. Работал пасечником в колхозе. В 1937 году осужден и приговорен к высшей мере (точка в виде пули) за контрреволюционную пропаганду и агитацию. Он был в селе чужаком. Вот и решили сдать его органам под очередную разнарядку…

Так и хочется добавить: этот человек, очевидно, сагитировал пчел носить не советский, а антисоветский мед.

Дед в 1943 году, после освобождения Запорожской области, осужден как сын врага народа. Умер в ГУЛАГе в 1947 году.

Дядя, брат матери, за прорыв к своим из окружения, был определен в штрафбат, где кровью смыл свою вину перед Родиной. После войны осужден по 56-й статье. Умер в ГУЛАГе.

Больше всего повезло дедушке еще одного моего товарища – С. К.

Его деда четырежды уплотняли в собственном доме, разоряли его предпринимательскую деятельность несколько раз кряду.

Но умер он в своей постели, в кругу родных и близких от старости. Единственный!

Такая вот семейная хроника. Такой вот у нас «Семейный альбом»...

Когда Николай Сергиенко показал рукопись этой книги, я ему позавидовал: только ему одному из нашего круга удалось разыскать о своем дедушке Павле Петровиче Молокове-Журском, Украинце, почти всё.

Судьба П. П. взволновала. И я предложил Николаю назвать книгу «П. П.Молоков-Журський. Справжній українець».

Но в последний момент передумал: у дедушки Павла, наверное, слово «справжній» вызвало бы усмешку. Так же как сегодняшнее «свідомий українець». Потому что он – Украинец. И доказал это не только делами всей своей скромной жизни, но и собственной смертью. Нам бы так!

И стало обидно до соплей и слез, не стесняюсь этого, от мысли: о, сколько их, известных и безымянных «упало в эту бездну»...

4.01.2014

Дідусь, любові якого ми не знали…

Дідуся, батька моєї матері, я не знав. Його не було поруч ні коли вперше зустрілися мої батьки, ні коли вони пішли до вінця, ні коли народилась моя сестра, а згодом і я.

Він ніколи не розповідав казок, бувальщин про козаків-характерників та яничар-басурманів. Хоча, як багато хто згадував, знав їх силу-силенну.

І ще говорили: як він любив дітей, дружину, але найбільше – Україну, до останнього подиху рідну землю любив…

Він зміг би ще довго жити на користь, на радість усім.

Садив би дерева й квіти десь у Криму чи в Корсуні, в рідній Михайлівці чи в Кременчузі. Міг би вчити дітей української мови та збирав би з ними пам'ятки історії рідного краю…

І його місце в нашому житті, нашій пам'яті так і залишилося б легендою. Адже понад сімдесят років після його смерті, до 2010-го, він залишався для нас утаємниченою постаттю, фігурою умовчання.

А причиною всьому – чорний та горезвісний 1937-й, негідний пам'яті рік…

Тільки тепер, після власних п'ятдесяти, розумію: він, а точніше, пам'ять про нього, все життя були разом з нами. Його часто згадували бабуся та мама. Саме вони зберегли для нас із сестрою, а тепер і для моїх онуків, не лише пам'ять, але й зошит з його віршами французькою мовою, книги, автором яких був він. А ще – незабутні спогади про його експедиції до унікальних місць України. Наприклад, до Костянецького Яру з артефактами віком 150 мільйонів років, до місць зі слідами Трипілля. Згадували гру на аматорській сцені міста Зінов'євська, про товаришування з братами Тобілевичами…

Дідусь був родинною легендою, але, так би мовити, поза часом. І останні роки його життя були для нас невідомі – ніби не було їх зовсім. Лише одного разу, наприкінці 60-х, коли батько, мама і автор цих рядків заїхавши до Криму, завітали до Судака і, прогулюючись стежкою до гори Перчем, мама пригадала, як їх, молодших школярів, рано вранці, по росі, заставляли збирати пелюстки троянд. Показала невеличкий будиночок лісівника на горі. Мовляв, отут ми ***тоді*** жили…

Тато запропонував дійти до нього, мовляв, провідати. Але мама відповіла: «Не хочу...». А зараз зрозумів: мабуть, хотіла сказати «не можу»...

Це – єдиний у моїй пам'яті спогад про останній, 1937-й, для нашої сім'ї рік в Криму.

Отже, говоримо про долю Павла Петровича Молокова-Журського, неординарну особистість, творчу натуру, лісівника, агронома, геолога; про те, як він жив, що встиг зробити, як та коли завершився його життєвий шлях.

Про все це я дізнався лише на п'ятдесят четвертому році власного життя, в грудні 2010 року.

Тепер спробую розповісти й тобі, читачу. Навіщо?

Ні моя сестра, ні я вже ніколи не знайдемо могили дідуся.

Сподіваюсь, книга ця стане невеличким обеліском на добру згадку про нього – *«Від онуків і правнуків»*.

Козацького роду…

В сиву-сиву давнину
Козаки йшли на війну,

Отже, народився Павло Петрович у 1894 році в українській сім'ї робітника в торговому селі Михайлівка колишнього Олександрійського повіту Херсонської губернії Російської імперії (сучасний Олександрівський район Кіровоградської області України), в якому мешкали понад вісім тисяч жителів. В селі було дві православні церкви, синагога, школа, з десяток лавок, базари. Торгували переважно худобою, щорічно проводились ярмарки.

І тут – перше запитання – про «сім'ю робітника». Адже якихось майстерень чи фабрик з пролетаріями в Михайлівці не було. У реєстрі села, напочатку минулого століття читаємо: середню освіту на все село мали 11 осіб, вищу – одна, на прізвище Молоков, випускник Київського сільськогосподарського інституту, він і став бібліотекарем.

В документах НКВС записали: дід походить із «сім'ї селян». Поки що інших даних ми не маємо, але, думаю: дід все ж таки походив не з робітничо-селянського середовища. Можливо, з сім'ї агронома. Причина, можливо, в тому, що після революції легше було пробитися до науки через кордони «політконтролю», якщо маєш пролетарське походження. А подвійне прізвище – звідкіля? Якось не по-пролетарському воно виглядало…

Село Михайлівка розташоване на лівому березі річки Інгулець. Його землі, що межують з Нерубаївським лісом та Чорним лісом, були заселені козаками та селянами-втікачами. За переказами, село засновано у 1749 році. Назва його, можливо, пішла від імені російського майора Михайла Дима, який у складі війська захищав ці землі від турецько-татарських нападів.

В 50-60-х роках михайлівці брали активну участь у гайдамацькому русі, 1769 року село було зруйноване татарами, частина жителів потрапила в полон. Після вигнання кримських татар, 1788 року михайлівці у складі Бузького козацького полку брали участь у штурмі Очакова, а восени наступного року воювали під Бендерами, Аккерманом, Кілією.

Свого часу Михайлівські козаки рішуче виступили проти перетворення їх на військових поселенців. Як повідомляв царя 22 липня 1817 року граф Вітт, вся козацька громада відмовилася виконати указ про створення в Михайлівці військового поселення. Тоді село оточили війська, частину жителів покарали. Та заворушення не припинялося. Довелося вдруге викликати карателів – цілий піхотний полк. Мешканцям виїздити заборонили. Почалися масові втечі. Справа дійшла до сутички з військами. Козаки кинулися відбивати потерпілих, роззброювати солдатів. Лише за допомогою трьох батальйонів піхоти заворушення в вересні 1817 року було придушене. Щоб запобігти новим виступам, піхотний полк перебував тут ще майже місяць. А жителів, перетворених на військових поселенців, разом із військовою службою, зобов'язували обробляти так звану громадську землю, возити будівельні матеріали з Чорного лісу, ремонтувати військові приміщення, шляхи та мости. Кожен крок військових поселенців підпорядковувався розкладам і правилам. Регламент визначав навіть, коли господарки мали топити піч, готувати їжу, доглядати худобу. За дрібну провину поселенців карали. Одружуватися можна було лише з дозволу начальства. Якщо дівчина виходила заміж за межі військового поселення, молодий вносив у полковий комітет викуп.

Для чого я про це пишу? На мою думку, бунтівні гени михайлівців перейшли до їх нащадків, наклали відбиток і на долю мого дідуся Павла. А до того ж, можливо, ще хтось з предків Павла Петровича був козаком Бузького полку. Адже ж Джура, Жура – так у козацькі часи в Україні звали молодого козака, що служив у війську помічником і напарником у бувалого або знатного козака. У нього джура навчався військового мистецтва, а коли треба – то й шаблею прикривав його в бою.

В офіційних актах імена й прізвища мали лише духівництво, шляхта, а частково й козаки. Селян називали тільки по імені, зрідка по-батькові, а дворові люди не знали навіть імені свого батька, не те що прізвища. І тільки наприкінці XVIII – на початку XIX століття прізвища, найчастіше в перекрученому вигляді, знову потрапляють

до офіційних документів. Дрібна українська шляхта змінювала свої прізвища, щоб затерти останні сліди свого національного походження: Розуми стали Розумовськими, Чайки – Чайковськими, Маслії – Масловськими, Жури – Журськими.

Початок

Учітеся, брати мої!
Учитесь, читайте,
І чужому научайтесь,
Свого не цурайтесь...
Т. Г. Шевченко

Революція 1905 року, її ватажки закликали молодь брати участь у політичних організаціях. Найбільш радикальною була тоді партія соціалістів-революціонерів (есери), які боролись за побудову демократичної федеративної республіки, висували програму соціалізації землі й передачі її сільським громадам, побудову демократичного суспільства. Один із пунктів програми партії особливо приваблював українську молодь – це право національних регіонів на самовизначення.

У 1906 році в селі Михайлівці був заснований осередок соціалістів-революціонерів. На якийсь час він припинив діяльність. Але в 1912 році діяльність гуртка відроджується. Керівником його стає вісімнадцятирічний учень вчительської семінарії Павло Молоков-Журський.

Того ж 1912 року за участь в учнівському революційному гуртку Павла було виключено з семінарії. Отже, з кар'єрою вчителя довелося розпрощатися...

Однак, у 1914 році талановитий допитливий юнак вирішує продовжити освіту і закінчує Чорноліську лісну школу в селі Водяне. До речі, ця лісна школа існує й сьогодні в селі Водяне Знам'янського району Кіровоградської області і є філією установи «Укрцентркадриліс» Державного агенства лісових ресурсів України.

Мережа нижчих шкіл для підготовки спеціалістів по догляду за лісом – лісових кондукторів (помічників лісничих) була заснована в Російській імперії у 1888 році відповідно до рішення Лісового Департаменту. Для вступу в лісову школу потрібно було закінчити хоча б двокласне училище.

Курс навчання в цих школах був дворічний, комплект вихованців – не більше п'ятнадцяти учнів в обидвох класах. Навчання носило переважно практичний характер. У лісових школах вивчали: Закон Божий; російську мову; арифметику та основи геометрії; пояснення явищ природи; будівельне мистецтво; зйомку та нівелювання; креслення планів; лісівництво і, останнє, лісове законодавство з канцелярським діловодством.

Рішення про відкриття саме Чорноліської лісової школи було прийняте Лісовим Департаментом Міністерства державного майна Росії 3 червня 1888 року. І цього ж року, у вересні, до неї були зараховані перші десять учнів.

Учні навчалися за казенний кошт. На одного учня держава виділяла на рік 160 рублів. Школа мала статус нижчого спеціального навчального закладу і готувала лісових кондукторів для казенної служби, що відповідає сучасному статусу майстра лісу. Оскільки школа була створена при Чорноліському лісництві, її керівником і одночасно викладачем призначався лісничий. На момент навчання діда завідуючим школою був лісничий І. І. Чижов, з ім'ям якого пов'язано багато нововведень, здійсненних у Чорноліському лісництві наприкінці 19-го, на початку 20-го століття. Навчальною базою школи був весь лісовий масив, нарізаний на двадцять дільниць. Кожна з них закріплювалася за окремим учнем.Оскільки спеціальних підручників тоді ще не було, а лісівнича наука переживала період свого становлення, основна увага приділялася практичним заняттям безпосередньо на лісових ділянках. Навчальний рік розпочинався у жовтні і тривав до серпня.

Після закінчення Чорноліської лісної школи Павло Петрович починає працювати викладачем семирічного комерційного училища в місті Єлісаветграді (теперішній Кіровоград).

Училище мало гарну репутацію, особливо серед селянства: семирічний термін навчання давав добру комерційну підготовку. І хоч воно було платним та в півтора рази перевищувало платню за гімназійне навчання, заможні селяни залюбки посилали туди своїх дітей. Хто за гроші, а хто за безоплатною квотою. Під керівництвом директора Василя Харцієва викладацький колектив давав грунтовну фахову і загальну освіту.

Голова сільського комітету

...Хай чабан! - усі гукнули,-
за отамана буде.
П. Тичина

У 1914 році, на початку Першої світової війни, Павлу Петровичу довелося змінити місце роботи й працювати лісовим кондуктором Таврійсько-Єкатеринославського Ісечано-Овражного округу.

До 1917 року Павло Петрович – член партії соціалістів-революціонерів і в період революції проводить активну роботу.

Партія соціалістів-революціонерів на той час займала одне з провідних місць у системі російських політичних партій. Вона була найбільш чисельною і найвпливовішою немарксистською соціалістичною партією. Її доля була драматичніша, ніж доля інших партій.

Тріумфом і трагедією для есерів став 1917 рік. За короткий час після Лютневої революції партія перетворилася на найбільшу політичну силу, досягла за своєю чисельністю мільйонної позначки, зайняла панівне становище в місцевих органах самоврядування та більшості громадських організацій, та перемогла на виборах в Установчі збори. Її представникам належав ряд ключових посад в уряді. Однак, незважаючи на все це, есери не змогли втримати владу.

Під час Лютневої революції 1917 року Павло Петрович виїхав із Сімферополя на батьківщину – до рідної Михайлівки. Як активного партійного та громадського діяча, земляки обирають його головою сільського комітету громадської безпеки, делегатом у повітовий, потім губернський з'їзд громадської безпеки, що проходив у місті Херсоні.

У листопаді 1917 року найбільш радикальна партія РСДРП (б) – «більшовики» (пізніше РКП (б)) на чолі з Володимиром Леніним здійснила збройне повстання, повалила Тимчасовий уряд. Союзниками більшовиків у перевороті були ліві есери. Більшовики проголошували есерівську програму «земельного переділу», в національному питанні вони проголошували про визнання та сприяння здійсненню права пригноблених народів на культурний розвиток і самоврядування. Тому в листопаді 1917 року П. П. Молоков-Журський знову переїжджає до Сімферополя і стає членом РКП(б), проте в 1920 році з партії механічно вибув у зв'язку з подіями Громадянської війни. У Сімферополі Павло Петрович працював членом міської Ради і членом комісії з організації профспілок та встановлення Радянської влади на місцях.

Коли німці окупували Крим, Павло Петрович був вимушений виїхати до України. Проживав на нелегальному становищі в Мелітополі, селах Астраханка і Троїцьке, був співробітником мелітопольської газети «Наш степ».

Політика Центральної Ради викликала розчарування майже в усіх верствах населення України. Постійні чвари між представниками різних політичних течій в уряді УЦР не сприяли у проведенні реформ, яких так очікувало населення України. Представники заможного селянства, підприємці, землевласники бажали покласти край анархії, тому члени цих груп таємно домовились замінити Центральну Раду на уряд генерала Павла Скоропадського. Зрозуміло, за допомогою німецьких військ.

І от, 28 квітня 1918 року, якраз коли Центральна Рада. складала конституцію Української держави, до зали ввійшов німецький загін і розпустив збори. А 29 квітня, на з'їзді, скликаному в Києві Лігою землевласників, на який з усієї України прибуло 6500 делегатів, Павла Скоропадського проголосили гетьманом, закликавши його «врятувати країну від хаосу і беззаконня». Того ж дня він разом із прибічниками оголосив про встановлення «Української Держави». Нащадок давнього роду козацької старшини й один із найбільших в Україні землевласників, Скоропадський мав високий статус за царського режиму — служив військовим ад'ютантом Миколи II, мав авторитет у війську під час війни; за кілька місяців він відновив дієвий адміністративний апарат, призначаючи на посади досвідчених адміністраторів та службовців. У галузі освіти та науки уряд Павла Скоропадського досяг великих успіхів: на рівні початкової школи було випущено кілька мільйонів примірників україномовних підручників, а в більшості шкіл уведено українську мову. Було засновано близько 150 нових україномовних гімназій, в тому числі у сільських районах. У жовтні в Києві та Кам'янці-Подільському відкрилися два нових українських університети. Було також засновано національний архів та бібліотеку з фодами в мільйон томів. 24 листопада 1918 року була створена Українська Академія наук. За кілька місяців Гетьманщина мала на рахунку такі здобутки на ниві культури, про які мріяли багато поколінь української інтеліґенції. За деякими відомостями, П.П. Молоков-Журський, як висококласний фахівець, брав участь у роботі першого з'їзду лісознавців Української держави.

У 1918 році Павло Петрович знову переїхав до Криму, оселився поблизу Сімферополя, в селищі Бахчі-Елі.

Тим часом в Україні уряд Скоропадського було повалено опозицією і з 14 грудня 1918 року запанувала Директорія Української Народної республіки. Країна знову поринула в анархію та безлад.

Член Колегії Кримської республіки

У 1919 році, після звільнення Криму від німецьких військ, ЦК РКП(б) прийняв рішення про створення Кримської Радянської Соціалістичної Республіки (Кр.РСР) на чолі з Тимчасовим робітничо-селянським урядом. Заступником голови Ради Народних Комісарів (РНК) і одночасно наркомом охорони здоров'я та соціального забезпечення затверджений Дмитро Ілліч Ульянов (рідний брат Володимира Ілліча Ульянова (Леніна)), який за відсутності голови РНК був фактичним керівником уряду.

Є відомості, що Павло Петрович був особисто знайомий з Дмитром Ульяновим. За спогадами бабусі, Дмитро Ульянов свого часу теж був членом партії соціалістів-революціонерів.

Для забезпечення діяльності уряду були створені наркомати. Керівництво кожним наркоматом здійснювала колегія на чолі з народним комісаром, який входив до складу уряду.

Був створений та діяв і наркомат землеробства, до складу колегії якого входили керівники структурних підрозділів цього наркомату. У складі наркомату землеробства було створено 11 відділів, які розподілялися між членами колегії таким чином:

- нарком землеробства Ідрисов керував ветеринарним і навчальним відділами;

- член колегії Кравченко – загальним відділом, відділами радянського господарства та землеустрою;

- член колегії П. П. Молоков-Журський – лісовим, землемірно-технічним та гідротехнічним відділами;

- член колегії С. Маренков – відділом спеціальних структур і сільськогосподарським відділами;

- член колегії Міліоп – відділом земельної політики.

Кримська РСР проіснувала лише три місяці – з квітня по червень 1919 року, до окупації Криму військами Добровольчої армії генерал-лейтенанта А. І. Денікіна.

В липні 1919 року Павло Петрович знов евакуюється з Криму до Кременчука.

Боротьбист

Коли й до Кременчука докотилася біла лава, дідусь переховувався в Чорному лісі. Саме тут, у селах та містечках активно діяли озброєні загони націонал-патріотичного спрямування. Павло Петрович обрав українських боротьбистів, дієву та досить чисельну партію, що свідчить про її популярність.

Українська партія соціалістів-революціонерів (УПСР), українські есери, як всеукраїнська партія започаткована 18 квітня 1917 року. Завдяки ефективній пропаганді («Земля — народу без викупу!» – гасло тих днів) УПСР здобула у виборах до російських Установчих зборів перевагу над іншими партіями (50% всіх голосів в Україні). Представники українських есерів в УЦР займали керівні посади, а після гетьманського перевороту – на нелегальному становищі.

У травні 1918 року в партії утворилися праве крило, так звана «центральна течія», та ліве крило – боротьбистів (за назвою партійного тижневика «Боротьба). Боротьбісти стояли на позиціях радянської форми влади та за співпрацю з більшовиками. Боротьбисти в березні 1919 року стали називати себе Українською партією соціалістів-революціонерів-боротьбистів. А з серпня 1919 року – УКП(б) – Українською комуністичною партією (боротьбистів). Боротьбисти співробітничали з урядом Радянської України, виступали за так званий «український комунізм», а саме за вирішення національних проблем, організацію української національної партії, самостійне управління народним господарством України, за українізацію суспільства.

Павло Петрович знов переїздить до Михайлівки, згодом – до Єлізаветграду (Кіровоград), працює в системі кооперації інструктором-«культурником».

З вересня 1920 до червня 1921 року працює вчителем у школі міста Вознесенська.

Нескорені

У листопаді 1920 року армія більшовиків під командуванням колишніх царських офіцерів отримала остаточну перемогу як над Білою армією, так і над загонами Української Директорії. Але політика «Воєного комунізму», яка забороняла приватну торгівлю та введення продрозкладки – фактичного грабунку селян – призвела до того, що частина селян перейшла до партизанської війни.

Отже, повного контролю над українським селом більшовики не мали.

На Півдні широку підтримку народу мав Нестор Махно, який вів збройну боротьбу до серпня 1921 року; на Київщині запеклі бої вели петлюрівські отамани, в Центральній Україні отамани Юрко Тютюнник, Микола Скляр (Чорний Ворон), Ларіон Завгородній, Мефодій Голік (Залізняк), Микола і Архип Бондаренки, Кость Пестушко (Блакитний), і найбільш відомий самостійник Пилип Панасович Хмара.

Всім цим загонам притулок давав Чорний ліс. Історики пишуть, що у 1917-1920 роках в цьому регіоні жила і діяла повстанська республіка. Дух гайдамаків та січовиків ніколи не вивітрювався з цього краю.

Відомо, що в одному з загонів якийсь час в Чорному лісі переховувався і Павло Петрович. І майже немає сумнівів, що в загоні Хмари у Молокова-Журського були знайомі ще до революції односельці, друзі з дитинства та навчання, однодумці по заняттях в есерівському гуртку. Отже, їхні стежки весь час перехрещувалися.

Пилип Хмара народився у 1891 році у селі Цвітна Чигиринського повіту Херсонської губернії. Ріс сиротою, утримуючи менших братів та сестер. В період Першої світової війни був хоробрим унтерофіцером, став повним Георгієвським кавалером і носив на мундирі чотири хрести.

Саме йому судилося стати селянським ватажком – це був невисокий кремезний, як зараз кажуть, харизматичний силач із самостійницькою ідеєю.

У 1918 році створив у своєму рідному селі загін самооборони, який швидко поповнювався і переріс у полк з місцем базування у Чорному лісі та прилеглих селах.

Для селян центральної України ім'я Хмари переходило з вуст в вуста як щось священне, постійно підтримуючи його загін фуражем та продовольством. Загін назвали «Першим Чорноліським полком», який розбили на роти (конна сотня та п'ять рот піхоти), організували

технічну сотню, метою якої було руйнування залізниці та споруд, що мали стратегічне значення. Восени 1920 року цей полк налічував до трьох тисяч козаків і старшин. Отаман Хмара мав печатку з гербом УНР, свою «валюту». Чорноліський отаман контролював населені пункти Чигиринщини, Олександрійський повіт та «гуляв» у Звенигородському повіті.

У вересні 1920 року разом із Степною дивізією Костя Пестушко, на чолі тисячі гайдамаків, вибили з Олександрії регулярні частини Червоної Армії.

У січні 1921 року на з'їзді отаманів Чигиринщини був призначений командиром другого Холодноярського кінного полку. У серпні 1921 року під наступом регулярних частин більшовиків відступив у ліси .Загинув під час сутичок.

Вчений-агроном

З 1918 року фахівців з вищою сільськогосподарською освітою в Криму починають готували на аграрному факультеті Таврійського університету, створеному в Сімферополі (з травня 1922 року це Кримський самостійний вищий інститут сільськогосподарських галузей; а з 1923-у Кримський інститут спеціальних культур). Одним з перших ректорів вишу став В. І. Вернадський, видатний вчений, академік Російської Академії наук, перший президент Української Академії наук. Саме Володимир Іванович став хрещеним батьком цілої низки відомих на весь світ діячів науки.

У цей час, у 1922 році зі стін університету вийшли: майбутній академік АН СРСР Щербаков Д. І., в 1923 р. – майбутній академік, тричі Герой Соціалістичної Праці І. В. Курчатов, у 1925 р. – майбутній академік АН СРСР Г. М. Франк, в 1924 р. навчався майбутній Нобелівський лауреат І.М. Франк.

Взагалі на той час на п'яти факультетах університету працювало чотири академіки та 107 професорів. Зокрема, професор хімії, віцепрезидент АН СРСР, Герой Соціалістичної праці О. О. Байков; професор

фізики, членкор АН СРСР Я. І. Френкель; академік-геолог, автор відомої книги «Земля Саннікова» В. О. Обручев; майбутній президент АН Української РСР В. І. Палладін; відомий ботанік Е. В. Вульф та інші.

У січні 1921 року газета «Красный Крым» за підписом комісара вишів Криму Л. Паперного надрукувала нові Правила вступу до університету. Згідно з цими правилами, до ВНЗу зараховувалися, в першу чергу, робітники, селяни, члени РКП(б), працівники радянських установ. Для вступу їм потрібно було надати посвідчення особи із вказаним віком, видане Радянськими закладами, а також анкету. Заборонявся вступ до нового радянського ВНЗу особам, які жили за рахунок експлуатації найманної праці, представникам духовенства, а також членам ворожих до Радянської влади організацій, контрреволюційного уряду Криму, військовополоненим армії Врангеля, засудженим військовими трибуналами Радянської республіки. Перелік категорій осіб, ворожих до Радянської влади, займав дві третини тексту правил, які підписав «комісар ВНЗів Криму» товариш Паперний.

Причому, фахівців почали готувати замість п'яти два факультети: фізико-математичний та агрономічний.

З січня 1921 до вересня 1923 року П. П. Молоков-Журський – студент агрономічного факультету. У 1922 році його було реорганізовано в сільськогосподарський інститут спеціальних галузей.

Тут й Павло Петрович починає активно займатись науковою роботою: вивчає проблеми геліотропізму та геотропізму рослин. Через шість років вийде його книга, присвячена вирішенню саме цієї проблеми.

Випускний твір, тему якого запропонував професор К. Е. Ліндеман, П. П. Молоков-Журський захищає в березні 1924 року і отримує диплом вченого-агронома. Фахівці вважають, що ця дипломна робота «Про комах-шкідників кримського лісу в зв'язку з його значенням для краю» не втратила актуальності й сьогодні. Адже в ній йшлося про методи обробки лісових масивів речовинами на органічній основі.

Бабуся

«Из глаз, не знавших слез, я слезы лью
О тех, кого во тьме таит могила,
Ищу любовь погибшую мою
И всё, что в жизни мне казалось мило.»

У. Шекспир, сонет № 30

У квітні 1923 року Павло Петрович вдруге одружується з Оленою Миколаївною Меркуловою. Шлюб зареєстровано в селі Лиса Гора в підвідділі ЗАГСу при Краснознаменському волосному виконкомі Одеської губернії, Першотравневого повіту.

Олена Миколаївна, донька священика, у 1914 році закінчила Одеське єпархіальне жіноче училище й отримала звання вчителя початкової школи.

Слід зазначити, що ці середні жіночі навчальні заклади Росії мали особливе призначення та організацію для навчання осіб й виховання дітей православного духовенства. Училища перебували під патронатом Священного Синоду. Діти священиків навчалися безкоштовно, інші – за гроші. Історія свідчить: випускниці цих учбових закладів у більшості своїй ставали вірними соратницями своїх чоловіків, не тільки православних священиків.

За шестирічний навчальний курс дівчата отримували гарну освіту. Адже, крім богословських наук (Закону Божого,Священної історії, Катехізису), викладалися й світські предмети: російська мова та словесність, арифметика, початкова геометрія, географія, історія,

елементарні фізика та природничі науки, а також педагогіка, музика та співи, малювання, іноземні мови. Окрім цього, дівчат навчали шиттю, плетінню, домашньому рукоділлю. Згодом, учениці шили собі білизну та сукні, серверували стіл, займалися квітникарством та садівництвом.

Цікаво, що в світських навчальних закладах такого типу практичних предметів не викладали.

З 1900 року в єпархіальних училищах почали відкривати сьомий, педагогічний клас, а при училищах початкові школи, в яких старшокласниці мали змогу проходити педагогічну практику. Завдяки цьому випускниці єпархіальних училищ отримували ще й свідоцтво про звання домашнього вчителя – вчителя початкових класів.

Ці знання та навички стали у пригоді моїй бабусі. Вона чудово готувала, в'язала та вишивала, навчила читати, писати онуків та правнуків і вирощувала такі квіти на своєму подвір'ї, що милуватися ними приходили всі сусіди.

Олена Миколаївна прожила з Павлом Петровичем лише 14 років.

Потім, з 1937-го їй самій довелося давати раду трьом діткам.

Вона щиро, всією душею кохала свого Павлуся, зберігала пам'ять про нього і залишилася вірною до самої смерті, в 1990 році. Світла їй пам'ять!

З її спогадів дідусь запам'ятався не лише як закохана в історію, культуру та природу України людина, а й поетом та романтиком: присвятив їй близько двох десятків віршів французькою мовою...

Хто б іще зміг на день народження привезти повну гарбу квітів?!! Тільки її Павлусь!

Помирала вона з легким серцем: нарешті, хоч і через півстоліття, дочекалася останньої вісточки з ***тих*** часів. Це було повідомлення про повну реабілітацію діда:

«Молоков-Журский Павел Петрович, 1894 г.р., м.р. Одесская обл. украинец из крестьян, член партии эсэров, женат, обр. высшее, Крымский университет и аспирантура Академии наук, место жит. до ареста г. Судак, научный сотрудник Лесного опорного пункта научно-исследовательской станции, арест. 25.04.1937 г. Судакским РО НКВД Крыма, ст. 58-10 УК РСФСР: член украинской националистической организации «СВУ», осужден 29.10.1937 г. Тройкой НКВД Крыма к расстрелу, расстрелян 31.10.1937 г. реабилитирован 18.10.1989 г. Прокуратурой Крымской обл., ГААРК, ф р-4808, оп.1, д. 015831.»

Вибач, читачу, за останній абзац, за «легке серце»: авторові так кортіло втішитись, заспокоїтися і хоча б зараз намалювати хеппіенд. І тому він, автор, трішки, як казав Гоголь, «прилгнул».

У житті все вийшло набагато гірше, по-нашому, «по совєцкі».

Дідуся дійсно реабілітували у 1989 році, за рік до смерті бабусі. Вона могла б дізнатися про це, отримавши звістку і зрадіти. Адже вона ніколи не вірила, що її чоловік, її Павлусь,– ворог...

Однак ми, родичі, прочитали про це лише через двадцять один рік, у 2010-му. За власною ініціативою. У книзі «Крим. Реабілітовані історією».

Виявилося, що на «Справі» П. П. Молокова-Журського чиясь байдужа канцелярська рука зробила помітку: «Родичів в Криму не має».

Хоча родичі в Криму були – родина сина Павла Петровича Володимира, що мешкала у селищі Ізобільне, під Алуштою.

Ніхто їх не шукав...

Отакі справи...

(Лише зараз починаю розуміти, що бабуся знаходила підтримку та розраду своїм сумним думкам у віршах Шекспіра, Роберта Бернса. Саме їх рядки підкреслені її рукою. Тому й винесли ми деякі з них як епіграф.)

Театрал (історія фотографії)

У 1900 роки, на хвилі національного відродження розвивається український театр. Він стверджував українську мову, звичаї, фольклор, народну самобутність.

Розвиток українського театру пов'язаний з іменами корифеїв – Марка Кропивницького, братів Тобілевичів (Іван – сценічне псевдо – Карпенко-Карий, Микола – Садовський, Панас – Саксаганський),

Марії Заньковецької. Театр корифеїв – феномен української культури, який в умовах цензурних утисків зі сторони царського режиму несподіванно для всіх став потужною силою у створенні національної культури.

Після революційних потрясінь 1917 року та громадянської війни, в умовах українізації суспільства виникають нові театральні колективи, продовжується традиція мандрівних театрів.

Пересувний театр ім. Марії Заньковецької стає стаціонарним у Запоріжжі. В той же час виникає велика кількість так званих робітничо-селянських театрів. Вони мали державну підтримку і професійний статус. Деякі актори мали фахову підготовку, або досвід роботи в самодіяльності або в дореволюційних мандрівних трупах. Як талановита людина П. П. Молоков-Журський ще з навчання мав тягу до театрального мистецтва,пізніше він грав провідні ролі в аматорських виставах, відвідував Зінов'євський робітничо-селянський театр ім. Шевченка (художній керівник – Л. Предславич), який згодом став дуже відомим. Репертуар театру базувався на класиці: «Наталка – Полтавка» І. Котляревського, «Суєта» І. Карпенка-Карого та інших вистав з революційною тематикою.

Саме близьке знайомство Молокова-Журського з корифеєм Панасом Саксаганським, який розпочинав свою театральну діяльність в аматорському гуртку Єлізаветграда (Зінов'євська) в гуртку Марка Кропивницького (майбутнього Народного артиста СРСР), сприяли тому, що український театр став для нього, українського інтелігента, духовною підтримкою.

В сімї збереглося фото дідуся з корифеями.

На жаль, рік зйомки не вказано.

Педагог, краєзнавець

Сім'я Павла Петровича переїжджає до м. Корсунь Шевченківської округи Київської губернії (нині Черкаської області), де 1923 року почали працювати Вищі педагогічні курси імені Т. Г. Шевченка з трирічним терміном навчання. До речі, першим директором курсів був Сава Іванович Шевченко, який походив з сім'ї Великого Кобзаря...

Як пише в своїх спогадах один з перших курсантів Микола Григорович Бондаренко, вчили їх досвідчені педагоги: викладач математики й фізики П. А. Ковальський, викладач співів і економічної

П.Молоков-Журський,
керівник гуртка лівих
українських есерів, 1912 р.

П.Молоков-Журський- лісовий кондуктор
(1914-1917 рр.).

П.П.Молоков-Журський,(зліва) з корифеями українського театру Марком Кропивницьким та Панасом Саксаганським (справа- невідомий). 20-ті роки

Приміщення Маріїнської жіночої гімназії в м.Кременчук, де знаходився Педагогічний технікум.

Дружина П.Молокова-Журського,- Олена Миколаївна (1925 р.).

Екскурсія в Деївський ліс їз студентами Кременчуцького педтехнікуму. 1930 р.

В експедиціях

Працівники Кримської обласної науково-дослідної станції. 1936 р.

Мечеть Падишах-Джамі, Генуезська фортеця, Судак. (П.П.Журський-Молоков-другий ряд, посередині)

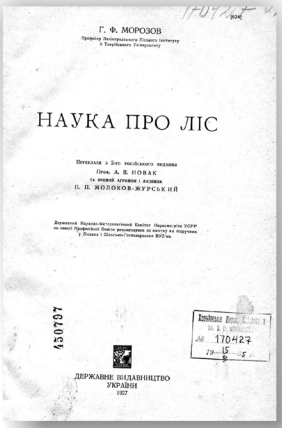

Обкладинка книги “Наука про ліс”
Переклад П.П.Молокова-Журського
1927 р.

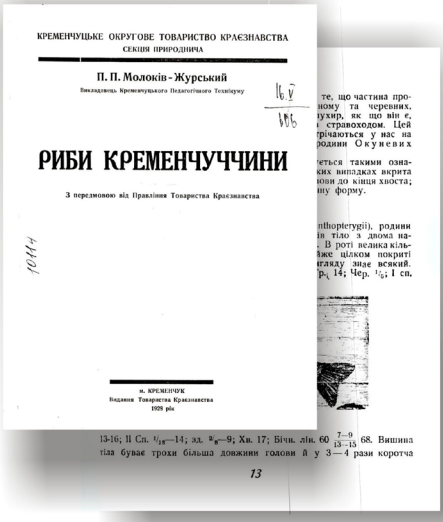

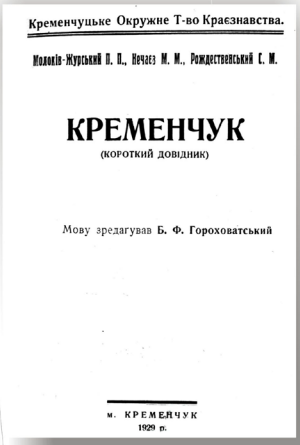

Книги П.П.Молокова-Журського

географії України С. Ф. Тележинський, художник, викладач малювання і зоології Турчак, викладач української мови і літератури П. П. Молоков-Журський.

У 1924 році відбулося об'єднання Зінов'євських та Новомиргородських педкурсів, а в 1925 році курси було реорганізовано в Зінов'євський (місто Єлізаветград, на честь комуністичного вождя Григорія Зінов'єва, пізніше – Кіровоград) педагогічний технікум до 1930 року, коли його було реорганізовано в інститут соціального виховання.

Викладацьку роботу Молокову-Журському запропонував завуч цих курсів В. І. Харцієв, який раніше працював з ним в Єлисаветградському громадському комерційному училищі.

В ці роки спостерігається значне спрощення системи вищої освіти. Матеріальна база та рівень підготовки випускників педкурсів (які прирівняли до ВНЗів) значно поступалися рівнем дореволюційних середніх навчальних закладів. Абітурієнтів приймали не стільки за оцінки на іспитах, скільки завдяки направленням партійних, радянських чи профспілкових органів.

Саме в середині 20-х років Наркомат освіти України запровадив відсоткові соціальні норми наборів студентів до інститутів, технікумів, училищ. Робітники та селяни становили таким чином 90% від усієї кількості студентів, зрозуміло, що якість їхньої підготовки була незадовільною.

Як згадує колишня студентка Зінов'євського педтехнікуму Анастасія Гордієнко (вона навчалася у 1926-1929 роках), Павло Петрович викладав у них агробіологічні дисципліни. Саме він запровадив так звану ланкову систему: курс розбивали на ланки по 5-6 осіб на чолі з ланковим. Викладач задавав тему і після вступної лекції визначав термін складання заліків. Питання задавав кожному з членів ланки, після цього всій ланці, на які відповідали бажаючі. Студенти отримували не оцінку, а залік.

Павло Петрович, викладаючи агробіологічні дисципліни, створює краєзнавчий гурток, веде роботу по вивченню історії краю. Про це свідчать рядки з обвинувачувального вироку НКВС: «В 1925 році, залишаючись на ворожих позиціях по відношенню до ВКП (б) і Радянської влади, П. П. Молоков-Журський встановив зв'язок з керівником контрреволюційної націоналістичної повстанської організації «Союз визволення України» Пелиховим П. П., і став одним із членів цієї організації. В тому ж році, з метою використання легальних можливостей і працюючи вчителем падагогічного технікуму, створив так званий «Краєзнавчий гурток» під ширмою якого вербував в організацію нових членів з числа учнівської молоді та педагогів». Про роботу краєзнавчого гуртка свідчив також 4-го жовтня 1929 року Василь Олександрович Нікітін. Випускник юрфаку Московського університету, член окружного суду, член міської думи, він став першим головою місцевої Просвіти. За його підтримки вдалося створити великий український хор, велику бібліотеку. У 1930 році В. О. Нікітіна, згідно з рішенням суду вислали на три роки до Казахстану «як члена підпільної організації спілки визволення України». Він також свідчив на допитах в НКВС, що (мовою оригіналу) *«...такий же краєзнавчий гурток був у нас і при педтехнікумі під керівництвом лектора Молокова-Журського, що теж збирав ріжні відомості про місцевих діячів Зінов'євщини й до мене звертався за ріжними матеріалами»*. Це буде потім...

Українізація

З метою закріплення влади на місцях після Громадянської війни більшовики оголосили курс на так звану коренізацію, програма передбачала висування на партійні та адміністративні посади на національних околицях місцевих жителів і заміни російської мови в установах на мови національних меншин. В Україні ця програма отримала назву українізації.

Кампанія українізації охопила Радянську Україну. Найбільший вплив вона справила на освіту. Рушійною силою українізації системи освіти був Микола Скрипник – голова комісаріату освіти з 1927 по 1933 р. Працюючи з одержимою заповзятістю, він домігся того, що в кульмінаційному для українізації 1929 р. понад 80% загальноосвітніх шкіл і 30% вищих учбових закладів вели навчання виключно українською мовою. 97% українських дітей навчалися рідною мовою. Аналогічне відродження переживала україномовна

преса, яку жорстоко придушував царський режим і для якої перші роки радянської влади не були сприятливими. У 1922 р. з усіх виданих на Україні книжок лише 27% виходили українською мовою, цією ж мовою виходило близько 10 газет і часописів. До 1927 р. українською мовою друкувалася більш як половина книжок, а вже у 1933 р. з 426 газет близько 80% були україномовними.

В історії України 20-ті роки по праву вважаються вдалою спробою відродження науки й, особливо, українознавства та краєзнавства.

Перекладач. «Наука про ліс»

У 1927 році розпочинається самий продуктивний період життя Павла Петровича.

Цього року в Державному видавництві України виходить перше українське видання відомої книги професора Ленінградського лісового інституту й Таврійського університету Г.Ф. Морозова «Наука про ліс» у перекладі професора А. В. Новака та вченого агронома, лісівника П. П. Молокова-Журського. Це був один із перших перекладів російськомовної наукової літератури українською мовою. Про переклад схвально відгукнувся професор Кримського сільськогосподарського інституту спеціальних галузей К. Є. Ліндеманн: *«Книга профессора Морозова заслуживает широкого распространения, и Вы хорошо сделали, что перевели ее на украинский язык»*. До речі, в секції професійної освіти державного науково-методичного комітету Наркомосвіти УРСР цю книгу було рекомендовано як підручник у лісових та сільськогосподарських вищих навчальних закладах. Доречі, у 1931 році в Харківському видавництві «Держсільгоспвидав» вдруге виходить українське видання книги професора

Г. Ф. Морозова «Наука про ліс», яку переклали А. В. Новак та П. П. Молоков-Журський.

Тоді ж, 1927 року, під час атестації викладацького складу педтехнікуму, В. І. Харцієву, першому серед викладачів, наказом по Наркомату освіти було присвоєне звання професора другої группи.

Ще три викладачі з січня 1927 року отримали звання штатних лекторів першої группи: Д. Л. Пічахчі, С. П. Шевченко, П. П. Молоков-Журський. На жаль, розвинутися планам краєзнавців не судилося через цілу низку сталінських антиукраїнських заходів. А почали з репресій, зокрема – проти краєзнавців.

Краєзнавець Кременчуччини

Серед тих, хто із захопленням підтримав ідею українізації та національного відродження був і П. П. Молоков-Журський. Павло Петрович з сім'єю в 1927 році переїжджає на постійне проживання до міста Кременчука. Тут він працює викладачем у педагогічному технікумі.

Кременчуцький педагогічний технікум розміщався на розі вулиць Кагамлицької та Київської в будівлі колишньої жіночої гімназії. В технікумі готовили вихователів дошкільних установ, вчителів молодших класів та піонервожатих на відділені КДР (комуністичний дитячий рух). За пропозицією Павла Петровича в технікумі почався збір експонатів, які стали початком колекції міського краєзнавчого музею.

У грудні 1927 року за ініціативою директора педтехнікуму П. Г. Калініченко відбулися організаційні збори краєзнавчого товариства. Звичайно, до складу правління входить і Молоков-Журський. Серед членів товариства – більшість лекторів педтехнікуму і партшколи, вчителі місцевих шкіл, студенти, робітники комісії з охорони пам'яток, колегії оборонців (адвокатів) та інші.

Збори ухвалили статут (на підставі типового), обрали тимчасове правління. Зважаючи на те, що окремі члени товариства мають досить цінні краєзнавчі матеріали, було ухвалено: підготувати видання записок товариства з тим, щоб подавати цілком конкретний місцевий матеріал. На членів правління було покладено збирання, за допомогою членів товариства, експонатів до окружного музею, що тимчасово організується в приміщеннях педтехнікуму.

Як повідомлялося в № 2-3 журналу «Краєзнавство» за 1928 рік (мовою оригіналу): «... товариство нараховує 50 членів. Має постійне Правління (голова – т. Кулініченко П. Г. Редактування матеріялів покладено на т. Молокова-Журського). Працює товариство в найблизчім контакті з Спілкою Мисливців та Рибалок, Окрпланом та Методкомом Наросвіти.

Товариство вже друкує першу працю – «Риби Кремінчужчини». Готується до друку «Копалини Кр-ини», «Довідник по Кр-ині». Збираються матеріяли до збірки «Реврух на Кр-ині» і до «Записок Т-ва». Для поширення краєзнавчої роботи на округу Т-во ввело інститут оповноважених по районах (поки що має в трьох районах). На цих уповноважених, обраних з активу місцевих краєзнавців, покладається завдання пропаганди краєзнавства, організації краєзнавчих сил на районі, догляд за охороною пам'яток природи й культури. Для збільшення кадрів кваліфікованих краєзнавців Т-во розпочало, як спробу, курси (семинар) перепідготовки краєзнавців. Одвідують цей семінар здебільшого студенти Педтехнікума. На осінь Т-во гадає скликати округову краєзнавчу конференцію».

«Молоків - Журський»

Зверніть увагу: українізація наклала відбиток на тексти книг, наукових праць, документи тих часів. Кілька прикладів: атеїстичний журнал, який виходив у Кременчузі носив назву «Безвірник», захист дисертації називався «прилюдною обороною». Цікаво, що так само називали професію адвоката – «оборонець». Зараз дехто посміхається зі слів тих років: слухавка, гвинтокрил, копаний м'яч, сідайполе, тобто з нашої історії. Це виглядає досить сумно: в 30-ті роки, розукраїнізувавши Україну, більшовики викинули «з корабля сучасності» цілий пласт української розмовної мови, замінивши його російськомовнми кальками. Це факт. А от наші сусіди – чехи, після виходу з Австро – Угорської імперії, майже з нуля створили власну, сучасну чеську мову, предмет гордості та самодостатності країни.

Можливо, таку ж рацію мали й українські мовознавці 20-х років. На жаль, їм не дали розвинутись. І сьогодні наукова українська мова відстає від тієї ж російської, мінімум, на 20-30 років. І ми, нащадки кращих представників українського Відродження, і в цій делікатній духовній сфері більш як за 20 років Незалежності, «маємо те, що маємо».

Про досягнення товариства в перший рік існування П. П. Молоков-Журський розповідає в журналі «Краєзнавство» № 6-10 в статті «Рік праці Кременчуцького краєзнавчого товариства» (мовою оригіналу): «Як організувалося Кременчуцьке краєзнавче Т-во, про це уважний читач-краєзнавець знає вже з наших дописів на сторінках «Краєзнавства». Ми хочемо лише підкреслити, що до осени 1927 р. в галузі краєзнавчої (організованої) роботи Кременчуччина майже нічим себе не виявила.

З осени 1927 року розпочинає свою роботу краєзнавче Товариство. В першу чергу т-во налагоджує зв'язки з партійними, громадськими організаціями та державними установами, що за їхньою допомогою й участю розпочинає свою роботу, а саме:

1. Організовує округовий музей, що тимчасово мешкає при Педтехнікумі в трьох великих кімнатах.

З розділів музею заслуговують на увага такі: *а)* місцевих культурних діячів, *б)* археологічний, закладений співробітником Академії Наук Рудинським, що опрацював спільно зі співробітником музею, студентом Педтехнікуму З. Шостаком, і залишив для нашого музею деякі матеріяли своїх археологічних екскурсій по Кременчуччині, і *в)* сільськогосподарський.

2. Видає влітку 1928 р. книгу «Риби Кременчуччини» й ілюструє цю книгу не лише малюнками в тексті, а й куточком спиртованих препаратів у сільсько-господарському відділі музею, та виготовує мапу водоймів Кременчуччини.

3. Збирає матеріяли що-до гірських порід і мінералів Кременчуччини, та до сучасного використовування їх; виготовує мапу геолого-мінералогічну.

4. Збирає матеріяли що-до ревруху на Кременчуччині.

5. Розпочинає роботу по збиранню матеріялів для видання довідника по Кременчуччині.

6. Видає одне число «Бюлетеню Т-ва» з інструктивними матеріялами й виготовлює до друку «Записки Т-ва».

7. Організує за допомогою уповноважених краєзнавчі гуртки в деяких місцях на периферії округи.

Найактивнішу участь у роботі Т-ва бере частина лекторів Педтехнікуму та студентський краєзнавчий гурток.

Студентський краєзнавчий гурток майже при всіх трудшколах міста організував гуртки Юних Натуралістів; утворено загальноміське бюро Юннатів; проведено свято захисту птахів (весна 1928 р.), де брало участь понад 3.000 учнів трудшкіл; переведено декілька екскурсій із Юннатами в околицях м. Кременчука.

Окремими студентами виконані цікаві краєзнавчі теми, з відповідними іллюстраціями: 1) Гіпс та ганчарні глини Новогеоргіївського району, 2) Гранітні кар'єри в околицях м. Кременчука, 3) Копалини Кременчуччини, 4) Річка Сула від с. Липового до с. Матвіївки й т. інш.

Звичайно, протягом року, без ніяких традицій у роботі, коли організаційна частина відбирала в Т-ва найбільше енергії й часу – все зазначене треба вважати за певне досягнення.

Сподіваємося, що надалі робота краєзнавчого Т-ва, за активною участю відповідних закладів, установ та організацій, піде краще, бо без такої участи Т-во не зможе розгорнути корисної для держави, широкої краєзнавчої роботи».

В цьому ж номері журналу друкується стаття Молокова-Журського «Дослідження комун та артілей Кременчуччини» (мовою оригіналу):

«...краєзнавчий студентський гурток Кременчуцького Педагогічного Технікуму, що працює за керівництвом автора цих рядків, виявив бажання розпочати вивчання не всіх колоб'єднань взагалі на Кременчуччині, а лише вищі їх форми – комуни й артілі. При тім, ми в своїй програмі переважно спиняємося на культурно-побутових та релігійних питаннях, і дуже коротко чіпаємо питання характеру економічного. Цей наш початок зробився відомим деяким місцевим організаціям та окремим діячам Кременчуччини, що зацікавилися ним і нас підтримали. В першу чергу зацікавилася нашою роботою президія Окружної Ради спілки «Безвірник», редакція місцевої газети «Робітник Кременчуччини» й інші. Зараз ми маємо навіть комісію сприяння цій роботі з представників: Окружної Ради спілки «Безвірник», завідуючого Культвідділом ОРПС т. Рогаля; редактора газети «Робітник Кременчуччини» т. Троня й інших.

В чотирнадцяти районах нашої округи є до шостидесяти колективних об'єднань вищого типу – комун і артілей. Отже, протягом цього навчального року та літньої перерви ми напевне зможемо цю роботу цілком перевести. Частину - ж цієї роботи ми вже виконали й заслухали вже доповідь про стан комуни та артілей в одному з чотирнадцяти районів Кременчуччини, а саме – в районі Глобин-

ському. Дослідження цього району перевели студенти М.Бейгул та О.Обідний. Це дослідження дало можливість дослідникам зробити низку цікавих висновків, що ми ними й маємо ділитися через пресу іншим разом, після остаточного оброблення цього матеріялу».

До речі, план дослідження комун та артілей розробили Молоков-Журський та Грабенко, викладачі Кременчуцького Педтехнікуму.

В Кременчуці П. П. Молоков-Журський написав і видав книги «Риби Кременчуччини», «Гірські породи та мінерали Кременчуччини», «Проблеми явищ геотропізму та геліотропізму» та в співавторстві «Кременчук (короткий довідник)».

Ось що писав про доробок Павла Петровича голова Правління Кременчуцького Краєзнавчого товариства П. Калініченко: «Велика заслуга т. Молокова-Журського, що він відгукнувся... Перша і головна достойність книжки «Риби Кременчуччини» – те, що вона задовольняє конкретним потребам краю, друга – що вона є не казочкою про рибок, як часто пишуть та називають селянською літературою, а науково-популярною; тре-тє – що вона написана добірною, соковитою українською мовою. *В застосуванні української мови до наукової і науково-популярної літератури з природознавства, автор має гарну репутацію (переклад «Наука про ліс», статті й інше)»* (виділено мною – М.С.) А ось що писав в рецензії на цю ж книгу Е. Сарандинакі в журналі «Краєзнавство» №6-10 за 1928 рік (мовою оригіналу): *«Незважаючи на те, що вже 55 років я вивчаю головним чином іхтіологічні питання, я в цій праці зміг здобути зовсім нові для мене відомості, ще ніде не друковані, не тільки в українській, а і в російській літературі. Отже цю працю не можна не вітати... до таких творів, що мають бути підручною літературою не лише сучасному, але й прийдешньому поколінню треба додавати тільки фототіпії з кращих фотографій. ...книга «Риби Кременчуччини» має значення не лише для басейну р. Дніпра, але й далеко поза його межами» (кінець цитати).*

Так звана СВУ

З метою згортання українізації, дискредитації провідної української наукової інтелігенції наприкінці 20-х років чекісти на замовлення Сталіна сфальсифікували так звану справу СВУ – Спілки визволення України . За легендою чекістів, СВУ була підпільною організацією, яка нібито існувала в Україні від червня 1926 до липня 1929 року, коли її викрили органи ДПУ. Згідно з обвинувальним

висновком, СВУ буцімто ставила собі за мету визволення українського народу на всіх просторах його етнографічної території й заснування самостійної Української республіки, яка мала бути парламентарною і демократичною, з широким правом громадян на приватну власність. Обвинувачувальний висновок стверджує, що СВУ готувала народні повстання або принаймні заколоти разом з імперіалістичними державами (Польщею) і в тісному порозумінні з лідерами української еміграції, так званою, еміграційною СВУ.

На процесі стверджували, що Спілка нібито «створена за вказівками закордонного центру петлюрівщини...», була «єдина з петлюрівським закордонним центром, що визнавав себе урядом УНР. Крім того, СВУ мала організувати терор проти всесоюзних і українських комуністичних керівників». Осередками дії СВУ акт обвинувачення вважав Всеукраїнську Академію наук та Українську автокефальну церкву.

Всього до судового процесу 1930 року було залучено 474 особи. Засуджено до розстрілу – 5, до концтаборів – 192, вислані за межі України – 87, засуджені умовно – 3, звільнені від покарання – 124 особи.

Не минули репресії й краєзнавців – найбільших патріотів та свідомих українців. Невідомо, що інкримінувалось тодішньою владою краєзнавцям, але, судячи з декількох рядків в статті «Музей у підвалі» у місцевій газеті «Робітник Кременчуччини», звинувачення були серйозні: «Всі музейні цінності до 1931 р. зберігалися в інституті, де гніздилося контрреволюційне кубло під назвою «Краєзнавче товариство». Це «товариство» уже давно знищено й майже три роки як юридично заснований музей. Та досі музейні цінності псуються у підвалі».

«Загострення» класової боротьби в освіті прийняло в ті роки форму боротьби із «засміченістю соціального складу вчителів». Під різними приводами звинувачувалися національно свідомі викладачі, а також викладачі, які мали дореволюційну освіту та непролетарське походження. Це стосувалося й колег Павла Петровича.

У 1933 році професора інституту соціального виховання В. І. Харцієва було звинувачено в націоналізмі, почалось його цькування та переслідування. Від таборів його врятував лише похилий вік та смерть. Піддано гонінням та репресіям ряд інших викладачів.

У жовтні 1930 року заарештували Дмитра Петровича Кучму, який деякий час викладав у педтехнікумі, пізніше керував методкомом округи. У лютому 1931 р. було заарештовано Петра Петровича Пелехова, який з 1926 р. викладав фізику в педтехнікумі та

вечірньому інституті сільського машинобудування. Не дивлячись на донос, деякі свідчення заарештованих колег, вимушені власні зізнання у «врєдітельстве», П. Пелехова у вересні 1931 р. було звільнено, а справу проти нього припинено. Репресії тоді ще не набрали обертів, тому подібний результат не був чимось дивним. У справі української контрреволюційної організації називалися прізвища викладачів інституту В. Харцієва, П. Молокова-Журського, І. Винника, М. Долинського, В. Кеслера та ін. Арешти продовжилися у 1932 – 1933 роках, дехто був вимушений виїхали з Зінов'євська.

У 1930 році «контрреволюційне кубло» в Кременчуці під назвою «Краєзнавче товариство» було розігнане. Його керівник П. П. Молоков-Журський був затриманий органами ДПУ, але без звинувачення.

Тому незабаром його звільнили.

Почався системний утиск української культури та репресії проти її діячів.

Усна історія України зберегла нам анекдот, дуже схожий на правду.

Влітку 1933-го Й. Сталін їхав на відпочинок з Москви до Кавказу. Коли поїзд зупинився, і вождь народів побачив назву станції «ХАРКІВ», він наказав замінити її на «правільную» – «ХАРЬКОВ».

З цього епізоду, як кажуть, був даний старт згортанню українізації…

Й. Сталін оголосив основною загрозою для єдності Радянського союзу місцевий, зокрема український націоналізм.

Отже, з Кременчуком Павлу Петровичу довелося розпрощатися.

Аспірант

У державі виникла політична необхідність підготовки професури на новій коммуністичній ідеологічній основі. У 1925 році в СРСР було затверджено інститут аспірантури. Згідно з Положенням про порядок підготовки наукових робіт при ВНЗ і науково-дослідницьких установах передбачався прилюдний захист наукової роботи на рівні ради факультету. А механізм зарахування аспірантів передбачав рекомендацію науково-дослідницьких кафедр, ВНЗ та наукових установ для осіб з вищою освітою, які виявили хист до наукової й науково-викладацької діяльності. Аспіранти користувалися усіма правами наукових робітників та отримували стипендію. Через три роки навчання відбувався прилюдний захист наукової праці з обов'язковою участю представників Укрнауки, правління ВНЗ, наукового комітету та громадських організацій. «Коли прилюдна

оборона (тобто – захист М. С.) виявить цілком достатню підготовку аспіранта до самостійної і науково-дослідницької праці, кафедра може після затвердження президією Укрупрнауки перевести аспіранта в наукові співробіники».

В 1931 році Павло Петрович стає аспірантом Українського науково-дослідного геологічного інституту в Києві.

У жовтні 1931 року інститут направляє аспіранта П. П. Молокова-Журського у відрядження для взяття монолітів до Костянецького яру: для підготовки виставки в Геологічному музеї ВУ АН необхідно було відібрати зразки монолітів четвертинного періоду історії нашої Землі.

До речі, Костянецький яр –унікальне місце Європи. В ньому вивчають історію Землі за 150 мільйонів років – від Юрського періоду до нашого часу.

В нашій сім'ї збереглося свідоцтво Народного Комісаріату освіти про виконання аспірантом Молоковим-Журським належної теоретичної, практичної й педагогічної наукової підготовки та виконання роботи на тему «Підморенові копальні грунти біля с. Трощина» та визнання його з 25 травня 1932 р. науковим співробітником.

Світ ловив його

«Ніде репресії, чистки, приниження і взагалі всякого роду бюрократичне хуліганство не набрали таких страхітливих розмірів, як на Україні, у боротьбі з могутніми прихованими прагненнями українських мас до більшої свободи й незалежності».

Л.Троцький

Дід ніколи не був «літуном», як це може здатися з географії його переїздів, це чекісти ніколи не залишали у спокої всю його сім'ю.

Як згадувала бабуся, їм весь час доводилося жити «на валізах»: кілька місяців, півроку-рік і слава «колишнього есера, боротьбиста, а зараз активного українського націоналіста» обов'язково доводилася до відома компетентних органів іншими компетентними органами…

Ця «слава», а по суті, бюрократичне знущання, переслідувала всі роки їх спільного життя.

Кілька разів від Павла Петровича вимагали стати інформатором НКВС, примушували доносити на своїх колег. Із такими пропозиціями він, як чесна та порядна людина, не погоджувався. Їздив до Москви, на прийом до Дмитра Ульянова по допомогу, але той йому нічим не зарадив, згадувала бабуся.

Тож в 1935 році з України вони знов виїжджають до Криму .

У Судаку Павло Петрович обіймає посаду наукового працівника лісівного опорного пункту Кримської обласної науково-дослідної станції.

Дружина, Олена Миколаївна, працює вчителькою в місцевій школі. Школярка Галочка добре вчиться та організовано, з іншими школярами ще до сходу сонця збирає пелюстки чайних троянд.

Але щасливе родинне життя тривало недовго…

У липні 1937 року Єжов підписав, схвалений Політбюро, наказ НКВС №00447 «Про операції з репресування колишніх куркулів, кримінальних та інших антирадянських елементів».

Згідно з цим наказом визначалися категорії осіб, що підлягають репресіям, серед яких так звані члени антирадянських партій, які продовжують вести активну антирадянську діяльність. Даним наказом для прискорення розгляду справ були створені «оперативні тройки» на рівні республік й областей.

До складу трійки, звичайно, входили: голова — місцевий начальник НКВС, члени – місцеві прокурор і перший секретар обласного, крайового або республіканського комітету ВКП (б). Для кожного регіону Радянського Союзу встановлювалися ліміти по «Першій категорії» (розстріл), і по «Другій категорії» (ув'язнення у таборах на строк від 8 до 10 років). Загальний ліміт на репресії в усій країні становив 268 тисяч 950 чоловік, з них підлягали ліквідації 75тисяч 950 чоловік. Операцію передбачалося провести протягом чотирьох місяців.

У квітні 1937 року дідуся було заарештовано НКВС як нібито активного учасника української націоналістичної повстанської організації «СВУ», за контрреволюційну пропаганду, яку він буцімто проводив серед службовців та студентів, які приїжджали на практику до Судака.

Бабуся щодня ходила під стіни в'язниці, де перебував Павло Петрович. А через десять днів передачу не прийняли та сказали, щоб більше сюди не приходила. На її щастя, знайшлася й там добра душа. До бабусі вийшла одна жінка (на жаль, не знаємо її ім'я), співробітник НКВС і сказала: « Хочеш зберегти дітей – біжи звідси». Олена Миколаївна знову склала валізи та з дітьми виїхала до міста Сталіно (нині Донецьк).

У 1937 році в тюрмах НКВС катування стали основними методами допиту. Вважалося ганебним, якщо в слідчого немає хоча б одного визнання в день. Допити та катування тривали вдень і вночі півроку. Але Павло Петрович вини своєї так і не визнав, нікого зі своїх знайомих, друзів не обмовив.

Незважаючи на це, а можливо, за логікою тих часів, саме тому, 29 жовтня Судова трійка НКВС Кримської АРСР засудила Молокова-Журського П. П. до розстрілу.

Вирок виконано 31 жовтня 1937 року о 23 годині...

Відомості щодо місця розстрілу та захоронення Павла Петровича в «Справі» відсутні.

Отже, за Сковородою, світ весь час його ловив. Ловив та спіймав.

Наостанок. Сімейна реліквія

Від дідуся в нашій сім'ї не лишилося жодної речі. Є деякі документи-атестати, дипломи. Про статті та книги, зошит з віршами ми говорили. А от чогось матеріального...

Коли не стало бабусі і я передивлявся її речі, в око впала старенька, тих часів книжка поезій та перекладів С. Маршака з поміткаами бабусиною рукою, мабуть, тільки їй зрозумілими. Взагалі, вона все життя дружила з книжками, і нас навчила.

І от, серед шекспірівських сонетів, один був «зачитаний» найбільше, з помітками, особливо рядки: *«... но врезанные в память письмена Бегущие столетья не сотрут»*.

Ці слова також про життя і справи дідуся написані, – зрозумів я.

З тих пір книжечка завжди під рукою. Здається, ця реліквія єдина зберегла разом з помітками тепло бабусиних рук.

Ось чому вважаю: сонет потрібен.

«...Пусть опрокинет статуи война,
Мятеж развеет каменщиков труд,
Но врезанные в память письмена
Бегущие столетья не сотрут.

Ни смерть не увлечет тебя на дно,
Ни темного забвения вражда.
Тебе с потомством дальним суджено,
Мир износив, увидеть день суда...»

Сонет №55

Павло Петрович, дідусь, якого я не знав, житиме в нашій пам'яті стільки, скільки житимемо ми.

30.12.2013. Бердянськ

***

Від упорядників:

Слід додати, що життєвий шлях онука та правнука – автора цих рядків та його сина Сергія, був обраний не без впливу Павла Петровича: вони закінчили Харківський Національний аграрний університет ім. В. В. Докучаєва і нині працюють у сфері землевпорядкування та земельних відносин.

Очевидно, що орієнтиром для них стало «Свідоцтво про закінчення агрономічного факультету Таврійського університету П. П. Молоковим-Журським», яке можна бачити на видному місці в офісі підприємства.

Доля українського інтелігента

(Коментар історика Володимира Карпенка)

Більшовицький режим жорстоко винищував в Україні не тільки окремих громадян – повністю знищувалося етнокультурне середовище.

Найважчі втрати від сталінських кампаній терору зазнали інтелігенція й селянство – дві верстви, що становили соціальну базу українського відродження. Цей удар особливо відчувався в середовищі двох поколінь української інтелігенції – тих, хто активно діяв до революції, й тих, хто вийшов на передній план у 20-ті роки. Саме ці покоління мали відіграти визначальну роль у процесі будівництва нації. То ж саме вони майже під корінь були знищені режимом.

Виникає питання: чи міг вижити в умовах «Країни Рад» Павло Петрович Молоков-Журський, колишній есер, боротьбіст, український інтелігент, краєзнавець?

Ми ставимо однозначну відповідь: «Ні!».

Тому що в умовах більшовицької диктатури він і його колеги, гордість нації, був приреченими.

В Україні на початку 20-х років на кожного інтелігента заводилась справа. В будь-якому куточку держави, завдяки облікам, анкетуванням, паспортизації, такій людині сховатися від пильного ока чекістів було неможливо.

Павло Петрович був саме з когорти тих українських інтелігентів, які почали «золотий період» розвитку українського краєзнавства.

У контексті національно-культурних процесів України 20-х років краєзнавство виросло до рівня виняткової державної справи. Саме в цей час закладалися методологічні та методичні основи краєзнавства як науки.

Характерною рисою розвитку краєзнавства було свідоме поєд-

нання академічної науки з краєзнавчим рухом на місцях. В Україні вже в першому десятиріччі Радянської влади діяло близько 60 краєзнавчих установ. Низова мережа активно функціонувала на підприємствах, в навчальних закладах, музеях, будинках освіти, хатах-читальнях тощо. На 1 січня 1929 року в Україні налічувалося 51 товариство та 658 гуртків у 32 округах республіки.

І з цього ж року розпочалося репресивне знищення краєзнавчого руху: припинив діяльність Український комітет краєзнавства та його орган – журнал «Краєзнавство», були ліквідовані окружні бюро та первинні осередки краєзнавства, згорнули історико-краєзнавчі дослідження наукові та освітні структури. Але, незважаючи на трагічну загибель Павла Петровича та його побратимів, у сталінських катівнях, зерна, якими він з друзями засіяв простір України – книги, експедиції, музейні колекції, дослідження своєї рідної землі – проросли для потомків у вигляді наукових праць, перекладів, художньої літератури.

Отже, справа П. П.Молокова-Журського та інших краєзнавців-подвижників живе.

Додаток 1

Хронологічна таблиця життя П.П. Молокова-Журського

1894 р. – народився в сім'ї робітника в селі Михайлівка Знаменського району Одеської області (колишній Олександрійський повіт Херсонської губернії сучасний Олександрівський район Кіровоградської області України). Українець.

1912 р. – у селі Михайлівка відроджується гурток соціалістів-революціонерів (заснований восени 1906 р.), керівником якого стає учень вчительської семінарії Павло Молоков-Журський.

1912 р. – звільнено із вчительської семінарії за участь в учнівських революційних гуртках.

до 1914 р. – навчався.

1914 р. – викладач семирічного Єлісаветградського комерційного училища. Директор – Василь Іванович Харцієв.

1914 р. – закінчив Чорноліську лісну школу і поступив на службу лісовим кондуктором Таврійсько-Єкатеринославського Ісечано-Овражного округу.

до 1917 р. – проживав у місті Сімферополі Таврійської губернії та працював лісовим кондуктором.

1916 р. – одружився.

1917 р. – народилася дочка від першого шлюбу – Софія (Сучкова).

лютий 1917 р. – виїхав із міста Сімферополя на батьківщину до села Михайлівка де обирався головою сільського комітету громадської безпеки, делегатом на повітовий, потім губернський з'їзд громадської безпеки, що проходив у місті Херсоні.

05.1917-11.1917 р. – член партії лівих соціалістів-революціонерів, в період революції проводив активну роботу.

листопад 1917 р. – із міста Херсона виїхав до міста Сімферополя, вступив в члени РСДРП(б), працював членом міської Ради і членом комісії з організації профспілок та встановлення Радянської влади на місцях.

1917-1920 р. – перебував у РСДРП(б).

квітень 1918 р. – в зв'язку з окупацією Криму німецькими військами виїхав на Україну, проживав на нелегальному становищі в місті Мелітополь, селах Астраханка та Троїцьке, співпрацював в мелітопольській газеті «Наш степ». З Мелітополя знов перебрався до Криму, оселився на околицях Сімферополя в селищі Бахчи-Елі.

04-06.1919 р. – член колегії наркомату землеробства Кримської Соціалістичної Радянської Республіки. Керував лісовим, землемірно-технічним та гідротехнічним відділами.

липень 1919 р. – після приходу до Криму військ Добровольчої армії під командуванням генерал-лейтенанта А.І.Денікіна евакуювався в місто Кременчуг, а після того, як Кременчуг був зайнятий білими військами, переховувався у Чорному лісі. Потім перебрався в село Михайлівка, а згодом – в місто Єлізаветград, де працював в кооперації інструктором-культурником до вересня 1920 року.

1920 р. – на Україні примкнув до українських націоналістів-боротьбистів.

09.1920-06.1921 р. – працював у місті Вознесенськ вчителем.

1921-06.1923 р. – студент агрономічного факультету Таврійського, в наступному Кримського університету (м. Сімферополь). До речі у 1922р. Кримський університет закінчив Щербаков Д.І. – майбутній академік АН СРСР, у 1923р. – Курчатов І.В. – майбутній академік, тричі Герой Соціалістичної Праці, у 1925р. – Франк Г.М. – майбутній академік АН СРСР, у 1924р. - вчився майбутній Нобелевський лауреат Франк І. М.

10.04.1923р. – в селі Лиса Гора в підвідділі ЗАГСу Краснознамен-

ського волостного виконкому Одеської губернії, Первомайського повіту зареєстровано другий шлюб вчителя Молокова-Журського П.П. з Меркуловою Оленою Миколаївною (18.04.1898 р.- 12.04.1990 р.).

06.1922-09.1923 р. – у зв'язку із реорганізацією Агрономічного факультету в Кримський Сільсько-Господарський Інститут спеціальних галузей, зарахований до останнього, для закінчення здачі заліків.

1923 р. – починає працювати над науковим рішенням явищ геліотропізму та геотропізму рослин.

1923-1924 р. – проживає в місті Корсунь Київської області, працює лектором (викладає українську мову і літературу) та завідуючим господарством на Корсуньських Вищих трирічних педагогічних курсах ім. Т.Г.Шевченка.

11.02.1924 р. – відповідно до свідоцтва Корсунського виконкому Київської губернії, Шевченківського округу, Корсунського району м. Корсуня по вул. Шевченка в будинку педкурсів народився син Павло (постійне місце проживання батьків м. Єлісаветградка, перебувають в м. Корсуні). Помер в Зінов'євському окрузі 19.10.1925 р. у віці 1 рік вісім місяців.

28.03.1924 р. – закінчив Кримський Сільськогосподарський Інститут, присуджено звання вченого-агронома.

1924–1927 р. – проживає в місті Єлізаветграді, працює викладачем педагогічного технікуму та партійної школи.

11.1924 р. – об'єднання Новомиргородських та Зінов'євських педкурсів. П. П. Молокову-Журському запропоновано викладацьку роботу на Єлісаветградських (Зінов'євських) педкурсах.

1925 р. – проживає в м. Єлісаветграді, працює викладачем в Єлісаветградських вищих трирічних педагогічних курсах. Завідуючий курсами – Василь Іванович Харцієв.

1925 р. – Зінов'євські педкурси реорганізовано у педагогічний технікум. П.П.Молоков-Журський працює вчителем в педагогічному технікумі, займає активну життєву позицію, створює «Краєзнавчий гурток».

24.12.1925 р. – народилась дочка Ганна (померла 25.05.1978 р.), яку батьки любо звали Галочка.

січень 1927 р. – атестація викладацького складу педтехнікуму. П.П. Молоков-Журський став штатним лектором першої групи, викладав агробіологічні дисципліни.

1927 р. – вийшло українське видання книги професора Ленінградського лісового інституту й Таврійського університету Г. Ф. Морозова «Наука про ліс» у перекладі професора А.В.Новака та вченого-агронома і лісівника П.П.Молокова-Журського. Це був

один з перших перекладів на українську мову російськомовної наукової літератури.

1927-1931 р. – переїхав на постійне проживання до м. Кременчука. Працює викладачем Кременчуцького Педагогічного Технікуму.

18.12.1927 р. – За ініціативою директора Педтехнікуму т. Калініченко в Кремінчуці відбулися організаційні збори Краєзнавчого Товариства. Обрано Правління (3 дійсних члена та 2 кандидата) – голова – т. Кулініченко П. Г., редагування матеріалів покладено на т. Молокова-Журського П. П.

19.09.1928 р. – у м. Кременчук народився син Микола (коли помер - невідомо).

1928 р. – у журналах «Краєзнавство» № 2/3 та № 6/10 публікує статті: «Кременчуцька беконна фабрика», «Дослідження комун та артілей Кременчуччини».

1928 р. – видає книгу «Риби Кременчуччини». Під керівництвом П.П.Молокова-Журського студентом Кременчуцького Педагогічного Технікуму т.Шинделем виготовлена мапа водоймищ на Кременчуччині.

1929 р. – видає книгу «Гірські породи та мінерали Кременчуччини», працю шести років (на правах рукопису) «Проблема явищ геотропізму та геліотропізму» та в співавторстві книгу «Кременчук (короткий довідник)».

05.10.1929 р. – відомості про краєзнавчий гурток при Зінов'євському педтехнікумі під керівництвом лектора П. П. Молокова-Журського згадав у своїх свідченнях педагог В. О. Нікітін в Зінов'євському ДПУ при звинуваченні його « в нелегальних зв'язках з українськими шовіністичними елементами та групуванні їх з контрреволюційними цілями».

09.05.1930 р. – екскурсія у Деївський ліс м. Крюків із студентами групи Ік «А» Кременчуцького Педагогічного технікуму.

1930 р. – розгін «контрреволюційного кубла» під назвою «Краєзнавче товариство». Затримувався органами ОГПУ в м. Кременчук, потім його звільнено, обвинувачення не пред'явлено.

1930-1933 р. – боротьба із «засміченістю соціального складу вчителів» в Зінов'євському педтехнікумі, що в 1929 р. реорганізовано в Зінов'євський інститут соціального виховання з трирічним навчанням. У справі української контрреволюційної організації називалось і прізвище викладача інституту П.П. Молокова-Журського.

1931 р. – народився син Володимир (помер 10.11.1980 р.).

1931-1935 р. – проживає в місті Кременчуці періодично.

1931-02.1933р. – вчиться в аспірантурі при Академії наук в місті Києві.

1931 р. – вийшло друге українське видання книги професора Г. Ф. Морозова «Наука про ліс», переклад якої на українську мову здійснив в тому числі й П. П. Молоков-Журський.

31.10.1931 р. – аспірант Українського Наукового Дослідного Геологічного інституту П. П. Молоков-Журський відряджається інститутом для обрання монолітів в Костянецькому яру для виставки четвертинної геології в Геологічному Музеї ВУАН.

25.05.1932 р. – згідно протоколу Сектору Укрнауки Народного Комісаріату Освіти № 10 П. П. Молокова-Журського визнано науковим співробітником (аспірантом).

1933 р. – народилась дочка Рада, померла 27.01.1941 р. у віці 8 років від менінгіту.

1935 р. – переїздить до Криму, в місто Судак, працює науковим працівником лісового опорного пункту Кримської обласної науково-дослідної станції.

квітень 1937р. – до Судакського районного відділу НКВС Кримської АРСР поступили відомості про те, що проживаючий в місті Судак науковий працівник лісового опорного пункту Кримської обласної науково-дослідної станції П. П. Молоков-Журський «ведёт среди служащих указанного пункта контрреволюционную пропаганду провакационного и клеветнического характера о мероприятиях ВКП(б) и Советской власти».

29.04.1937р. – П. П. Молокова-Журського було заарештовано співробітниками четвертого відділу Управління державної безпеки НКВС Кримської АРСР та ув'язнено до Сімферопольської в'язниці.

28.10.1937 р. – складено обвинувальний висновок по обвинуваченню П. П. Молокова-Журського у злочинах, що передбачені ст. 58-10 УК РСФСР – учасник контрреволюційної націоналістичної повстанської організації «Союз визволення України», веде серед службовців лісового пункту контрреволюційну пропаганду.

29.10.1937 р. – постановою судової Трійки НКВС Кримської АРСР, щодо слідчої справи № 2748 по звинуваченню П. П. Молокова-Журського (винним себе не визнав) - розстріляти, майно конфіскувати, справу здати до архіву.

О 23 годині 31.10.1937 р. – постанова приведена до виконання ... Відомості щодо місця розстрілу та захоронення – відсутні. Було йому тоді 43 роки.

21.07.1938 р. – дружина Павла Петровича – Молокова Олена Миколаївна, яка закінчила в 1914 році Одеське Єпархіальне жіноче

училище, підтвердила звання вчителя початкової школи та отримала відповідний атестат радянського зразку. У неї на руках залишилось троє дітей.

23.10.1989 р. – відповідно до висновку від 18.10.1989 р. за матеріалами архівної кримінальної справи № 4888, на підставі ст. 1 Указу Президії Верховної Ради СРСР від 16.01.1989 р. «О дополнительных мерах по восстановлению справедливости в отношении жертв репрессий, имевших место в период 30-40-х и начала 50-х годов» П. П. Молокова-Журського – реабілітовано.

** Таблицю складено онуком П. П. Молокова-Журського – Сергієнко Миколою Івановичем. (м. Бердянськ, 2012-13 роки)*

Додаток 2

Перелік друкованих праць П.П. Молокова-Журського (дивись CD диск):

1. Перше українське видання книги професора Г.Ф. Морозова «Наука про ліс» у перекладі А.В. Новака та П.П. Молокова – Журського (1927 рік).
2. Обкладинка другого українського видання книги Г.Ф. Морозова «Наука про ліс» (1931 р.)
3. Стаття «Кременчуцька беконна фабрика» (журнал «Краєзнавство» №2/3 за 1928 р.)
4. Стаття «Дослідження комун та артілей Кременчуччини» (журнал «Краєзнавство» №6/10 за 1928 р.)
5. Книга «Риби Кременчуччини» (1928 р.)
6. Книга «Гірські породи та мінерали Кременчуччини» (1929 р.)
7. Праця (на правах рукопису) «Проблеми явищ геотропізму та геліотропізму» (1929 р.)
8. Книга «Кременчук (короткий довідник)» (1929 р.)

Літературно-документальне видання з серії «Сімейний альбом»

Сергієнко Микола Іванович

Про дідуся, якого я не знав

Оформлення обкладинки, дизайн: Сергій Семендяєв
Творче забезпечення: Степан Герилів
Ідея «Сімейного альбому», літературна обробка:
Олександр Стариков
Фото з сімейного архіву Миколи Сергієнка
Верстка, дизайн: Олександр Степаненко

Формат 60Х84/16. Гарнітура «Georgia». Друк – лазерний.
Ум.-друк. арк. 1,9. Наклад 200 прим. Зам. №5

Адреса редакції:
71100 м. Бердянськ, Запорізька обл., вул. Шмідта, 4
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
суб'єкта видавничої справи ДК №2961 від 05.09.2007 р.

КОПИЯ

6

УНКВД по Крыму

АНКЕТА АРЕСТОВАННОГО

ВОПРОСЫ	ОТВЕТЫ
1. Фамилия	Молоков-Журский
2. Имя и отчество	Павел Петрович
3. Год и место рождения	Родился в 1894 г. Одесской обл., край, Знаменский район, гор. село Михайловка
4. Постоянное местожительство (адрес)	Крым Судакский р-н. Лесной опорный пункт.
5. Место службы и должность или род занятий	Судакский лесной опорный пункт научный работник
6. Профессия и профсоюзная принадлежность, № билета	Агроном лесовод Исполог
7. Имущественное положение в момент ареста (перечислить подробно недвижимое и движимое имущество: постройки, сложные и простые с.-х. орудия, количество обрабатываемой земли, количество скота, лошадей и проч., сумма налога с.-х. индивид. Если колхозник — указать имущественное положение до вступления в колхоз, время вступления в колхоз)	Нет.
8. Тоже до 1929 г.	Нет
9. Тоже до 1917 г.	Нет
10. Социальное положение в момент ареста	служащ
11. Служба в царской армии и чин	Нет.
12. Служба в белой армии и чин	Нет
13. Служба в Красной армии: а) срок службы . . . . . б) воинская категория	Нет.
14. Социальное происхождение	Изробочик
15. Политическое прошлое	Состоял в Эсеровской партии с 1917 г. Мая м-ц по ноябрь м-ц 1917 г. выбыл в виду Тол. ч.

КОПИЯ

ВЫПИСКА ИЗ АКТА

...ановление Тройки НКВД Кр. АССР от « 29 /X- 1937 г.

...ТРЕЛЕ

МОЛОКОВА-ЖУРСКОГО Павла Петровича

...но в исполнение « 31 Октября 1937 г. в « 23 » час.

Выписка верна:

8-го Отд. УГБ НКВД Кр. АССР

Мл. Лейтенант Гос. Безопасности (МАЛЫХИН)

М.І.Сергієнко

Цінність книги Миколи Сергієнка в тому, що автору, на відміну від багатьох бажаючих, вдалося знайти в численних архівах, бібліотеках та музеях майже всі матеріали про життя та долю П.П.Молокова-Журського, Українця з великої літери. Який довів причетність до рідної української землі всім своїм життям, та й самою смертю в сталінських катівнях.
Книга - справжній обеліск гідному представникові "розстріляного Відродження".

О.В.Стариков
журналіст